

LIBERTATEA RELIGIOASĂ A PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE: ÎNTRE DREPT FUNDAMENTAL ȘI LIMITE EXECUȚIONALE

(FREEDOM OF RELIGION OF PERSONS DEPRIVED OF LIBERTY: BETWEEN A FUNDAMENTAL RIGHT AND EXECUTIONAL LIMITATIONS)

Andrei-Cristian ȘTEFAN*

Abstract

Libertatea religioasă constituie unul dintre drepturile fundamentale recunoscute universal, dar aplicarea sa în mediul penitenciar presupune un echilibru delicat între exercitarea efectivă a convingerilor religioase și necesitatea menținerii ordinii și siguranței locurilor de detenție. Articolul de față examinează cadrul normativ românesc privind asistența religioasă a persoanelor private de libertate, în corelare cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Sunt analizate cazuri relevante, precum Saran v. Romania (2020), Neagu v. Romania (2020) și Erlich and Kastro v. Romania (2020), care au conturat standardele europene privind respectarea dietelor religioase și recunoașterea libertății de conștiință a deținuților. De asemenea, se evaluează rolul judecătorului de supraveghere a privării de libertate în garantarea exercitării acestui drept și se evidențiază limitele legitime impuse de regimul execuțional. Concluzia centrală este că libertatea religioasă a deținuților nu poate fi considerată absolută, dar restrângerile sale trebuie să fie proporționale, justificate și conforme cu standardele internaționale în materie de drepturi ale omului.

Cuvinte cheie: libertate religioasă, drept execuțional penal, asistență religioasă în penitenciare, jurisprudența CEDO, restrângerea drepturilor fundamentale.

Abstract

Freedom of religion constitutes one of the universally recognized fundamental rights; however, its application within the penitentiary environment entails a delicate balance between the effective exercise of religious beliefs and the necessity of maintaining order and security in places of detention. This article examines the Romanian normative framework governing the religious assistance of persons deprived of liberty, in correlation with the case law of the European Court of Human Rights. Relevant cases are analyzed, such as Saran v. Romania, Neagu v. Romania, and Erlich and Kastro v. Romania, which have shaped European standards regarding the respect for religious diets and the recognition of prisoner's freedom of conscience. Furthermore, the role of the supervising judge of deprivation of liberty is assessed in guaranteeing the exercise of this right, while also highlighting the legitimate limitations imposed by the executional regime. The central conclusion is that the religious freedom of detainees cannot be regarded as absolute; however, any restrictions must be proportionate, justified, and consistent with international human rights standards.

* PhD. Student, "Nicolae Titulescu" University of Bucharest (Romania). Attorney at Law, Bucharest Bar.

Keywords: *Religious freedom, penal enforcement law, religious assistance in prisons, ECHR case law, restriction of fundamental rights*

1. Introducere

Libertatea religioasă constituie un drept fundamental recunoscut pe plan internațional, garantat de instrumente juridice precum Declarația Universală a Drepturilor Omului (art. 18) și Convenția Europeană a Drepturilor Omului (art. 9). Ea cuprinde libertatea individului de a-și adopta o credință, de a o manifesta prin cult, practici sau respectarea prescripțiilor religioase, precum și libertatea de a nu profesa nicio religie. Totuși, exercitarea acestei libertăți în contextul privării de libertate ridică probleme particulare, deoarece mediul penitenciar este, prin natura sa, un spațiu al restricțiilor și al controlului.

În mediul carceral, drepturile fundamentale nu dispar, dar ele sunt adaptate specificului execuțional penal. Limitările impuse persoanelor private de libertate trebuie să fie strict proporționale, să urmărească un scop legitim și să nu anihileze substanța dreptului. În cazul libertății religioase, aceste limite se manifestă în mod concret prin reglementarea accesului la activități de cult, prin organizarea spațiilor de rugăciune, prin contactul cu reprezentanții cultelor recunoscute, prin dreptul la literatură religioasă sau prin respectarea regimului alimentar specific fiecărei confesiuni.

Cadrul normativ românesc, configurat prin Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate, garantează expres dreptul deținuților la asistență religioasă, dar îl supune totodată unor condiționări legate de securitate și de buna desfășurare a activităților penitenciare. Această viziune echilibrată reflectă principiul conform căruia libertatea religioasă nu este un drept absolut, ci unul exercitabil în limitele compatibile cu regimul detenției.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a consolidat această perspectivă, stabilind repere ferme privind obligațiile statului de a respecta și proteja libertatea religioasă în detenție. Cazuri precum *Saran v. Romania* (2020), *Neagu v. Romania* (2020) și *Erlich and Kastro v. Romania* (2020) evidențiază că refuzul autorităților de a permite practicarea credinței sau de a asigura condiții minime de exercitare a acesteia poate constitui o ingerință nejustificată în drepturile fundamentale ale persoanei private de libertate.

Scopul prezentului studiu este de a analiza reglementarea, conținutul și limitele libertății religioase în mediul penitenciar, din perspectivă execuțional penală, urmărind interacțiunea dintre dreptul intern și standardele europene. Într-un domeniu în care libertatea se confruntă permanent cu restricția, problema esențială devine aceea de a identifica granița dintre ordinea penitenciară legitimă și ingerința nejustificată în convingerile religioase individuale.

2. Conținut

Constituția României garantează prin art. 29, libertatea gândirii și a opiniilor precum și libertatea credințelor religioase ce nu pot fi îngrădite sub nici o formă.¹ Prin Legea nr. 489 din 2006, privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, *Statul român respectă și garantează dreptul fundamental la libertate de gândire, de conștiință și religioasă al oricărei persoane de pe teritoriul României, potrivit Constituției și tratatelor internaționale la care România este parte. Nimeni nu poate fi împiedicat sau constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă contrară convingerilor sale și nici nu poate fi supus vreunei discriminări, urmărit sau pus într-o situație de inferioritate pentru credința, apartenența ori neapartenența sa la o grupare, asociație religioasă sau un cult ori pentru exercitarea, în condițiile prevăzute de lege, a libertății religioase.*²

În viziunea lui Ioan Muraru, libertatea religioasă este manifestarea specifică a libertății în care persoana are capacitatea de a-și alege, cultiva și practica convingerile religioase fără constrângeri externe, putând decide liber cu privire la credința proprie și modalitățile de manifestare, în interiorul limitelor permise de dreptul statal.³ De altfel, art. 18 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, prevede că „*Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alții, în public sau în particular.*”⁴ Totodată, art. 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, stipulează faptul că „*Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, individual sau colectiv, în public sau în privat, prin cult, învățătură, practici și îndeplinirea ritualurilor.*”⁵

În opinia mea, libertatea religioasă reprezintă dreptul fundamental al fiecărei persoane de a-și alege, manifesta și schimba convingerile religioase sau filozofice, individual sau colectiv, în public ori în privat, fără constrângeri din partea autorităților sau a terților. Ea include libertatea de a aparține unei confesiuni religioase, de a participa la ritualurile acesteia, de a respecta prescripțiile de cult (inclusiv alimentare sau vestimentare), precum și dreptul de a nu profesa nicio credință.

În ceea ce privește libertatea conștiinței, a opiniilor și libertatea credințelor religioase, prevederile art. 58 din Legea nr. 254/2013, garantează aceste drepturi între persoanele private de libertate.

Așadar, libertatea credințelor religioase în locurile de detenție are trei componente: exercițiul liber al credinței, exercitarea dreptului fără imixtiunea ori aducerea unei atingeri unui cult

¹ Art. 29 din Constituția României, republicată;

² Art. 1 din Legea 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor;

³ I. Muraru, S. Tănăsescu, *Drept Constituțional și instituții politice*, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 162;

⁴ Disponibil la: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>;

⁵ Disponibil la: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng;

aparținând altei persoane, precum și participarea la servicii și întruniri pe baza liberului consimțământ.⁶

Pentru exercitarea libertății religioase prevăzute la articolul 58 din Legea nr. 254/2013, persoanele private de libertate au posibilitatea de a participa la serviciile religioase organizate în incinta unităților penitenciare, precum și de a deține literatură, materiale și obiecte de cult, în conformitate cu reglementările interne.

Libertatea manifestărilor religioase în mediul penitenciar trebuie înțeleasă ca o expresie particulară a libertății de gândire, a conștiinței și a opiniilor. Specificul acestei forme de libertate derivă din condiția persoanei aflate în detenție, care, prin natura situației sale juridice, nu mai dispune de aceeași autonomie în gândire și acțiune ca o persoană liberă. Tocmai de aceea, protecția manifestărilor religioase în penitenciare impune o atenție sporită și o abordare echilibrată din partea administrației.

Dimensiunea spirituală are un rol deosebit în menținerea echilibrului psihic al persoanelor private de libertate, în special în situațiile de vulnerabilitate sau izolare. Lipsa sprijinului moral și a reperelor exterioare poate conduce la comportamente autodestructive, iar asistența religioasă devine, în acest context, un instrument esențial de stabilizare emoțională și de reorientare morală. Activitatea de îndrumare confesională în mediul penitenciar trebuie, așadar, să fie încurajată și susținută instituțional, întrucât ea suplinește absența altor factori de influențare pozitivă, inexistenți sau limitați în detenție.

Pentru deținuții care, anterior privării de libertate, erau practicanți constanți ai unei credințe, continuarea vieții religioase reprezintă o necesitate personală și o formă de demnitate. Limitarea sau interzicerea acestei manifestări nu doar că ar contraveni principiilor umanismului execuțional, dar ar constitui o ingerință directă în exercițiul unui drept fundamental garantat de Constituție și de Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Trebuie subliniat faptul că libertatea religioasă nu poate fi analizată în mod izolat de celelalte drepturi fundamentale ale persoanei private de libertate, întrucât aceasta se integrează într-un ansamblu mai larg de garanții juridice care subsumează ideea de demnitate umană. În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-a statuat constant că persoanele aflate în detenție nu pierd protecția drepturilor fundamentale, fiind reținut că „*deținuții continuă, în general, să beneficieze de toate drepturile și libertățile fundamentale garantate de Convenție, cu excepția dreptului la libertate*”⁷ ceea ce impune statului nu doar o obligație de abținere, ci și una pozitivă de garantare efectivă a exercițiului acestor drepturi.

Această dimensiune pozitivă a obligațiilor statului este cu atât mai relevantă în materia libertății religioase, având în vedere că mediul penitenciar este, prin natura sa, unul restrictiv, în care exercitarea credinței depinde în mod direct de conduita și organizarea autorităților. În acest sens, standardele internaționale prevăd că „*în măsura în care este posibil, fiecărui deținut trebuie*

⁶ Ioan Chiș, Alexandru Bogdan Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, Ed. a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p.443;

⁷ Disponibil la: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-70442%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-70442%22]}), accesat la data de 01.10.2025;

să i se permită să își satisfacă nevoile vieții religioase”⁸, ceea ce confirmă faptul că libertatea religioasă nu este un drept pur teoretic, ci unul care necesită măsuri concrete de implementare.

În aceeași logică, Consiliul Europei a consacrat principiul potrivit căruia executarea pedepselor trebuie orientată către reintegrare, statuând că „toate formele de detenție trebuie gestionate astfel încât să faciliteze reintegrarea în societate a persoanelor private de libertate”⁹, ceea ce relevă legătura intrinsecă dintre respectarea drepturilor fundamentale și finalitatea execuțional-penală a pedepsei.

Din perspectivă doctrinară, această relație dintre drepturi și reintegrare a fost interpretată ca o condiție esențială a eficienței sancțiunii penale, în sensul că intervențiile asupra persoanei condamnate nu pot produce efecte durabile în absența unui cadru care să permită asumarea valorilor sociale și morale. În acest context, literatura de specialitate a evidențiat că „programele bazate pe religie s-au dovedit a avea efecte în reducerea recidivei”¹⁰, ceea ce sugerează că dimensiunea spirituală poate constitui un factor relevant în procesul de resocializare.

Limitările exercitării dreptului la asistență religioasă în mediul penitenciar

Deși dreptul la asistență religioasă este garantat prin lege și prin instrumente internaționale, exercitarea sa efectivă în mediul penitenciar se confruntă cu numeroase limitări practice, determinate atât de constrângeri materiale și organizatorice, cât și de particularitățile regimului de detenție. Aceste limitări, deși pot fi justificate prin rațiuni de securitate sau disciplină, ridică probleme sensibile privind proporționalitatea măsurilor și conformitatea lor cu standardele impuse de articolul 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

O dificultate frecvent întâlnită în sfera activităților moral-religioase din mediul penitenciar privește respectarea unor practici specifice anumitor confesiuni, în special în zilele de sărbătoare religioasă sau în perioadele de post alimentar. În aceste contexte, administrația penitenciarului are obligația de a manifesta o atitudine de respect și de acomodare rezonabilă față de cerințele cultului respectiv, adaptând, atunci când este posibil, programul de activități la nevoile spirituale ale persoanei private de libertate.

Astfel, programul de repaus în zilele de sărbătoare, acordarea permisiunilor de ieșire sau a învoirilor, prepararea alimentelor de post, abținerea de la consumul de carne ori respectarea unui regim alimentar impus de credință trebuie să fie integrate, în măsura posibilului, în aplicarea regimului de detenție. Aceste ajustări nu constituie derogări de la disciplina penitenciară, ci expresia concretă a principiului respectării libertății religioase și a diversității confesionale, în conformitate cu exigențele dreptului execuțional penal.

⁸ A se vedea, Regulile Nelson Mandela, disponibile la: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf;

⁹ A se vedea, Recomandările Rec(2006)2, Consiliul Europei, disponibile la: https://hrlibrary.umn.edu/instreet/COE_prison-rules.html;

¹⁰ Bosi, Allie C., "Religious-based programming and reentry success: an examination of spirituality and its effects on post-release engagement, employment, and recidivism" (2021). Theses and Dissertations. 5172, p. 37, disponibil la: <https://scholarsjunction.msstate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6172&context=td>;

Exercitarea libertății religioase în mediul penitenciar trebuie analizată în contextul mai larg al raportului dintre drepturile fundamentale și constrângerile instituționale specifice detenției, fiind recunoscut în literatura de specialitate faptul că sistemul penitenciar reprezintă un spațiu în care autonomia individuală este în mod inerent limitată. Astfel, s-a arătat că „*în cadrul sistemelor penitenciare, libertatea religioasă se află la intersecția dintre protecția drepturilor fundamentale și realitățile practice ale detenției*”¹¹, ceea ce evidențiază caracterul tensionat al acestui drept în mediul carceral.

Această tensiune este amplificată de faptul că închisoarea constituie o instituție totală, în cadrul căreia raporturile de putere și control influențează toate dimensiunile vieții individului. În acest sens, cercetările sociologice au evidențiat că religia în penitenciar nu funcționează într-un vid normativ, ci într-un spațiu marcat de competiții simbolice și instituționale, fiind subliniat că „*religia în închisoare devine un domeniu în care relațiile de putere, incluziunea și excluderea sunt constant redefinite*”¹², ceea ce explică de ce exercitarea libertății religioase este adesea influențată de factori structurali.

Din perspectivă criminologică, literatura de specialitate identifică trei direcții majore de analiză în materia religiei în detenție, respectiv rolul și eficiența acesteia, raportul dintre religie și securitate, precum și dimensiunea drepturilor fundamentale, fiind arătat că „*literatura contemporană este caracterizată de întrebări și concluzii contradictorii privind rolul religiei în închisoare*.”¹³ Această observație este relevantă, întrucât demonstrează că libertatea religioasă nu poate fi analizată unilateral, ci trebuie înțeleasă ca un fenomen complex, aflat la intersecția mai multor domenii.

În același timp, cercetările empirice recente evidențiază existența unor obstacole sistemice în exercitarea libertății religioase, în special în cazul cultelor minoritare, fiind subliniat că deținuții se confruntă frecvent cu dificultăți privind accesul la servicii religioase, spații de cult sau asistență clericală. Aceste limitări nu rezultă neapărat dintr-o negare explicită a dreptului, ci din modul în care acesta este organizat și implementat la nivel instituțional.¹⁴

Un element esențial evidențiat în doctrină este acela că exercitarea efectivă a libertății religioase depinde în mod direct de prezența și activitatea capelanilor, fiind arătat că „*exercitarea practicilor religioase în penitenciar este condiționată de existența unui capelan*”¹⁵, ceea ce relevă

¹¹ Michał Zawislak, *The Protection of Religious Freedom in the Polish Penitentiary System: Between Tradition, Pluralism, and Secularization, Religion and Prison: Practices, Actors, Spaces, and Challenges of Pluralism*, 2025, disponibil la: <https://www.mdpi.com/2077-1444/16/7/872>, accesat la data de 10.10.2025;

¹² Francesca Cerbini, *Religions and religious freedom in Portuguese prison: notes from the ethnographic fieldwork*, 2023, disponibil la: <https://scielo.pt/pdf/etn/v27n2/0873-6561-etn-27-02-297.pdf>, accesat la data de 10.10.2025;

¹³ A se vedea, Natalia K. Hanley, *Interrogating religion in prison: Criminological approaches*, Faculty of Social Sciences – Papers, University of Wollongong, 2014, disponibil la: <https://scispace.com/pdf/interrogating-religion-in-prison-criminological-approaches-48cp99mp32.pdf>;

¹⁴ A se vedea, <https://www.usccr.gov/files/2025-04/enforcing-religious-freedoms-in-prison.pdf>;

¹⁵ Aneta Maria Abramowicz, Tomasz Abramowicz, *The legal status of prison chaplains and the violating the freedom of conscience and religion of incarcerated in poland*, *Studies in logic, grammar and rhetoric* 70 (83) 2025, p.912; disponibil la: <https://reference-global.com/download/article/10.2478/slgr-2025-0046.pdf>;

rolul central al acestui actor în garantarea dreptului. În lipsa personalului clerical suficient, libertatea religioasă riscă să rămână una formală, fără aplicabilitate concretă.

În consecință, limitările libertății religioase în mediul penitenciar nu pot fi explicate exclusiv prin referire la necesitatea menținerii ordinii și securității, ci trebuie analizate și prin prisma deficiențelor structurale ale sistemului, precum lipsa resurselor, insuficiența personalului sau organizarea rigidă a activităților. În acest context, problema centrală nu este existența limitărilor în sine, ci modul în care acestea sunt justificate și gestionate, precum și măsura în care autoritățile depun eforturi reale pentru a asigura exercitarea efectivă a dreptului.

A. Nerespectarea meniului religios

Una dintre cele mai frecvente forme de limitare a libertății religioase în detenție privește refuzul sau imposibilitatea autorităților penitenciare de a asigura alimentația conformă cu prescripțiile religioase ale deținuților.

În ceea ce privește cauza *Cauza Saran c. România* reprezintă una dintre cele mai relevante hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului privind libertatea religioasă a persoanelor private de libertate, fiind emblematică pentru modul în care dreptul la manifestarea credinței poate fi golit de conținut prin interpretări excesiv de formaliste ale autorităților penitenciare. În esență, litigiul privește refuzul administrației penitenciare din Iași de a asigura reclamantului un regim alimentar conform prescripțiilor religiei musulmane, pe motivul că acesta nu furnizase o dovadă oficială care să ateste apartenența sa la cultul islamic.

Reclamantul, convertit la islam în timpul detenției, a solicitat penitenciarului să fie exceptat de la consumul de carne de porc, cerere refuzată sistematic pe motiv că nu a putut prezenta un certificat de conversie eliberat de un cult recunoscut. Curtea Europeană a constatat, însă, că o asemenea condiționare administrativă echivalează cu o ingerință disproporționată în exercitarea libertății religioase protejate de articolul 9 din Convenție, subliniind că dreptul la manifestarea credinței nu poate fi condiționat de existența unui document formal, atâta vreme cât convingerea religioasă este sinceră și consecvent exprimată.

Curtea a arătat că statul are o obligație pozitivă de a garanta exercitarea libertății religioase și de a evita transformarea formalismului administrativ într-un obstacol pentru credința personală. Lipsa unei dovezi scrise a conversiei nu poate justifica refuzul de a respecta prescripțiile alimentare religioase, întrucât libertatea de credință este, prin natura sa, un aspect interior al conștiinței, care nu poate fi redus la o validare birocratică.

În motivare, Curtea a reamintit că articolul 9 nu protejează doar credințele religioase tradiționale, ci și pe cele asumate individual, atâta vreme cât acestea ating un anumit nivel de „coerență, seriozitate și importanță”. A solicita unui deținut dovada formală a convertirii echivalează, potrivit Curții, cu o negare a libertății de a adopta o nouă credință, garantată expres de același articol.

Mai mult, Curtea a făcut o distincție între libertatea de a avea o credință (dimensiunea internă, absolută) și libertatea de a o manifesta (dimensiunea externă, susceptibilă de restrângeri). Chiar admitând că mediul penitenciar poate justifica anumite limitări, acestea trebuie să fie

proporționale și să urmărească un scop legitim. În speță, autoritățile române nu au demonstrat existența vreunui pericol pentru ordinea penitenciară sau a unor dificultăți logistice care să justifice refuzul solicitării reclamantului.

Curtea a accentuat și caracterul individual și concret al libertății religioase, respingând argumentul Guvernului potrivit căruia reclamantul ar fi putut consuma alte alimente din meniul comun, care nu conțineau carne de porc. Această abordare, potrivit Curții, ignoră dimensiunea pozitivă a obligației statului: nu este suficient ca alimentația să nu contravină explicit credinței, ci trebuie să existe o posibilitate reală de conformare cu prescripțiile religioase proprii.

De asemenea, Curtea a evidențiat caracterul vulnerabil al persoanei aflate în detenție, aflată într-o relație de dependență totală față de autoritatea statului. În acest context, statul are nu doar o obligație de abținere, ci și una de protecție activă, pentru a asigura exercitarea efectivă a drepturilor fundamentale. Lipsa oricărui mecanism de verificare alternativă a sincerității credinței și refuzul rigid al administrației penitenciare de a accepta o declarație personală a fost considerată o deficiență sistemică.

Hotărârea *Saran c. România* are o importanță dublă. Pe de o parte, ea reiterează principiul că libertatea religioasă nu este un drept iluzoriu, ci unul care trebuie să aibă aplicabilitate concretă, chiar și în condițiile privării de libertate. Pe de altă parte, stabilește standardul european potrivit căruia autoritățile penitenciare trebuie să manifeste o flexibilitate rezonabilă în aprecierea convingerilor religioase ale deținuților, evitând transformarea controlului administrativ într-un instrument de negare a dreptului.

În concluzie, Curtea a constatat încălcarea articolului 9 din Convenție și a dispus obligarea statului român la plata unei satisfacții echitabile, dar, mai important, a creat un precedent care obligă administrațiile penitenciare să revizuiască practicile privind respectarea regimului alimentar religios. Speța *Saran c. România* se înscrie astfel în linia jurisprudenței europene care tinde să transforme libertatea religioasă din detenție dintr-un drept pur declarativ într-unul efectiv, verificabil și protejat în mod real.

Cauza *Neagu c. România* completează și consolidează raționamentul Curții Europene a Drepturilor Omului exprimat în hotărârea *Saran c. România*, ambele pronunțate în aceeași zi, având ca obiect tratamentul aplicat persoanelor private de libertate care au dorit să își manifeste credința religioasă prin respectarea prescripțiilor alimentare ale cultului islamic. În această speță, Curtea a fost chemată să examineze dacă solicitarea administrației penitenciare ca deținutul să dovedească în scris apartenența la religia islamică, ca o condiție prealabilă pentru a beneficia de un meniu corespunzător, este compatibilă cu articolul 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Reclamantul, deținut într-un penitenciar românesc, s-a convertit la islam în perioada executării pedepsei și a cerut să îi fie respectate cerințele religioase referitoare la alimentație, în special interdicția consumului de carne de porc. Administrația penitenciarului a refuzat cererea, motivând că reclamantul nu a putut prezenta o dovadă scrisă a convertirii, eliberată de o instituție religioasă recunoscută. Această atitudine, deși justificată formal de necesitatea verificării identității

religioase, a fost considerată de Curte drept o ingerință nejustificată și disproporționată în exercitarea libertății de religie.

Curtea a subliniat că dreptul de a-ți manifesta religia, garantat de articolul 9 din Convenție, nu poate fi subordonat unei proceduri administrative excesiv de rigide, care transformă convingerea personală într-un fapt birocratic. Criteriul determinant pentru protecția articolului 9 este sinceritatea credinței, nu existența unui document care să o ateste. A condiționa respectarea credinței de o dovadă formală înseamnă a ignora natura profund intimă și subiectivă a convingerilor religioase.

În analiza sa, Curtea a arătat că statul are o obligație pozitivă de acomodare: trebuie să adopte măsuri rezonabile pentru ca deținuții să își poată manifesta religia în limitele compatibile cu regimul penitenciar. Această obligație implică nu doar tolerarea practicii religioase, ci și o atitudine activă a administrației, menită să faciliteze exercitarea ei efectivă. În speță, România nu a reușit să demonstreze existența unor motive legitime de securitate, disciplină sau logistică ce ar fi putut justifica refuzul.

Curtea a observat, de asemenea, că administrația penitenciară a tratat cererea reclamantului cu suspiciune și formalism, preferând să verifice apartenența religioasă în termeni administrativi, în loc să analizeze dacă solicitarea sa era sinceră și rezonabilă. Această atitudine contravine spiritului articolului 9, care protejează nu doar manifestările religioase colective, ci și opțiunile individuale de credință, indiferent de momentul sau circumstanțele în care acestea au fost asumate.

În opinia Curții, refuzul autorităților de a oferi un meniu adecvat a avut un caracter discriminatoriu indirect, întrucât a plasat deținuții musulmani într-o situație de dezavantaj comparativ cu cei aparținând religiei majoritare. Lipsa de acomodare rezonabilă a fost interpretată ca o formă de neglijență instituțională, incompatibilă cu principiile de egalitate și respect al demnității umane.

Prin hotărârea sa, Curtea a reiterat ideea că privarea de libertate nu suspendă dreptul la libertate religioasă, ci doar îi permite statului să îi reglementeze exercitarea în limite proporționale. Orice restrângere care depășește necesitatea protejării ordinii penitenciare sau a siguranței instituției devine o ingerință nejustificată.

Hotărârea *Neagu c. România* are o importanță majoră pentru dreptul execuțional penal român, deoarece confirmă standardul potrivit căruia administrațiile penitenciare trebuie să adopte o abordare proactivă și flexibilă în gestionarea cerințelor religioase, evitând rigiditatea și formalismul excesiv. În plus, Curtea a accentuat că respectarea prescripțiilor alimentare nu este un detaliu marginal al vieții religioase, ci un element esențial al libertății de conștiință.

În concluzie, prin constatarea încălcării articolului 9 din Convenție, Curtea a sancționat lipsa unei culturi instituționale a respectului pentru diversitatea religioasă în mediul penitenciar și a subliniat că libertatea religioasă a deținuților trebuie privită nu ca o concesie a statului, ci ca o componentă intrinsecă a demnității umane. Speța *Neagu c. România* confirmă astfel evoluția jurisprudenței europene către o protecție substanțială a credinței religioase în detenție, transformând obligațiile statului din simple formule declarative în standarde operaționale, cu aplicabilitate concretă.

Prin urmare, administrația penitenciară are obligația pozitivă de a organiza serviciile de hrană într-un mod compatibil cu exigențele confesionale, în măsura în care acest lucru nu afectează grav ordinea internă sau resursele instituției.

În alte cauze, cum este **Erlich și Kastro v. Romania** (Cererea nr. 23735/16 și 23740/16, hotărârea din 9 iunie 2020), Curtea a arătat că, deși statul nu este obligat să furnizeze un meniu complex pentru fiecare religie, el trebuie să adopte măsuri rezonabile pentru a permite respectarea credinței, iar refuzul nejustificat al acestui drept echivalează cu o ingerință disproporționată.

Hotărârea *Erlich și Kastro c. România* reprezintă un reper esențial în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului privind libertatea religioasă a persoanelor private de libertate, în special în ceea ce privește obligațiile pozitive ale statului de a asigura condițiile materiale pentru respectarea practicilor religioase. Speța, soluționată de Secția a patra a Curții la data de 9 iunie 2020, vizează plângerile a doi deținuți de confesiune evreiască, care au susținut că autoritățile penitenciare române le-au încălcat dreptul la libertate religioasă prin refuzul de a le furniza alimente conforme cu prescripțiile kosher și de a le permite respectarea tradițiilor religioase specifice.

Reclamanții, încarcerați în penitenciarele Rahova și Poarta Albă, au invocat încălcarea articolului 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, arătând că administrațiile penitenciare au refuzat în mod constant să le asigure un regim alimentar compatibil cu credința mozaică și să le ofere acces la ustensile separate pentru prepararea alimentelor. Autoritățile române au susținut, în apărarea lor, că deținuților li s-au oferit alimente „neutre”, fără carne de porc, ceea ce, în opinia Guvernului, era suficient pentru a respecta standardele impuse de religia evreiască.

Curtea a analizat în detaliu limitele obligației statului de a asigura condiții materiale pentru practicarea religiei în detenție. Deși a recunoscut că administrația penitenciară nu este ținută să furnizeze un regim alimentar complet distinct pentru fiecare confesiune, Curtea a subliniat că autoritățile au datoria de a demonstra o disponibilitate rezonabilă de adaptare, pentru a face posibilă respectarea convingerilor religioase ale deținuților.

În acest sens, Curtea a reamintit principiul constant din jurisprudența sa, conform căruia libertatea religioasă nu se reduce la dimensiunea internă a credinței, ci implică și posibilitatea de a o manifesta prin acte concrete, în speță, prin alimentația conformă cu prescripțiile religioase. Prin urmare, statul are o obligație pozitivă de a crea condiții rezonabile pentru respectarea acestor convingeri, chiar și în mediul restrictiv al detenției.

Totuși, Curtea a admis că libertatea religioasă a deținuților nu este un drept absolut și că ea poate fi limitată pentru a proteja ordinea, siguranța și buna funcționare a instituțiilor penitenciare. În cazul concret, Curtea a considerat că România nu a încălcat articolul 9, întrucât administrația penitenciară a oferit o formă de compromis — alimente fără carne de porc și posibilitatea de a primi hrană din exterior, cu respectarea regulilor de securitate. Această soluție a fost considerată rezonabilă și proporțională cu resursele disponibile și cu specificul mediului carceral.

Cu toate acestea, Curtea a adresat României o critică implicită, observând că mecanismele administrative de dialog între administrațiile penitenciare și cultele religioase sunt insuficient dezvoltate. Lipsa de cooperare instituționalizată între Administrația Națională a Penitenciarelor și

Federația Comunităților Evreiești a fost menționată ca un obstacol sistemic în asigurarea efectivă a libertății religioase.

Hotărârea *Erlich și Kastro c. România* este importantă nu atât prin soluția concretă, unde Curtea a constatat absența unei încălcări, cât prin definirea standardului european de proporționalitate aplicabil libertății religioase în detenție. Curtea a reafirmat că nu orice disconfort sau dificultate constituie o ingerință, dar că autoritățile trebuie să demonstreze constant o bună-credință și o disponibilitate practică în sprijinirea manifestării credinței.

În plus, Curtea a pus accent pe principiul margin of appreciation (marja de apreciere) a statelor, arătând că fiecare sistem penitenciar are particularități logistice și financiare proprii, iar evaluarea proporționalității trebuie făcută contextual. Totuși, această marjă nu poate justifica lipsa totală de preocupare pentru dimensiunea spirituală a detenției.

Din perspectivă doctrinară, cauza *Erlich și Kastro* are meritul de a echilibra cele două extreme: pe de o parte, recunoașterea caracterului fundamental al libertății religioase; pe de altă parte, acceptarea realității că mediul penitenciar implică constrângeri obiective care nu pot fi ignorate. Ea trasează o linie de demarcație între imposibilitatea materială obiectivă și indiferența administrativă, considerând doar prima ca legitimă.

Prin urmare, hotărârea stabilește un principiu general de interpretare: statele nu sunt obligate să asigure satisfacerea deplină a tuturor cerințelor religioase, dar sunt ținute să dovedească că au depus eforturi reale și rezonabile pentru a permite exercitarea efectivă a libertății religioase.

În concluzie, *Erlich și Kastro c. România* marchează o etapă de maturizare a jurisprudenței europene în materia libertății religioase a deținuților. Dacă în cauzele *Saran* și *Neagu* Curtea a sancționat rigiditatea formalistă, în *Erlich și Kastro* ea propune un model de echilibru între protecția drepturilor și exigențele regimului execuțional penal. În ansamblu, cele trei cauze conturează un standard coerent: respectul față de convingerea sinceră a deținutului, dublat de o obligație statală de adaptare rezonabilă, în limitele compatibile cu securitatea și disciplina penitenciară.

B. Imposibilitatea participării la slujbe religioase comune

Un alt obstacol major în exercitarea libertății religioase îl constituie imposibilitatea participării simultane la slujbe religioase, ca urmare a separării deținuților în funcție de regimul de executare a pedepsei. În sistemul românesc, conform Legii nr. 254/2013, persoanele private de libertate sunt repartizate pe regimuri distincte (închis, semideschis, deschis, maximă siguranță), între care contactul este interzis. Din această cauză, slujbele religioase nu pot fi organizate colectiv pentru toți deținuții care împărtășesc aceeași credință, ceea ce reduce substanțial dimensiunea comunitară a vieții religioase.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut, în mai multe decizii, că separarea regimurilor de detenție este o măsură legitimă de securitate, însă a subliniat că statul trebuie să caute soluții compensatorii — cum ar fi oficierea mai multor servicii religioase succesive sau

accesul la activități spirituale individuale — pentru a evita transformarea măsurii într-o restrângere absolută a libertății religioase. În absența acestor măsuri, restrângerea devine disproporționată.

Participarea colectivă la serviciile religioase reprezintă una dintre formele cele mai semnificative ale exercitării libertății religioase, având o dimensiune comunitară și spirituală care transcende simpla practică individuală a credinței.

În contextul detenției, această formă de manifestare capătă o importanță suplimentară: pentru persoanele private de libertate, comunitatea religioasă devine un substitut simbolic al solidarității sociale pierdute, iar slujbele comune reprezintă un mijloc de reintegrare morală și psihologică. Cu toate acestea, realitatea penitenciarelor contemporane demonstrează că participarea efectivă la slujbe religioase colective este adesea împiedicată de factori administrativi, structurali sau logistici, care transformă dreptul în teorie, dar îl golesc de conținut practic.

În sistemul penitenciar românesc, restricțiile privind participarea la slujbe comune derivă, în principal, din separarea regimurilor de detenție – închis, semideschis, deschis și de maximă siguranță – între care contactul este interzis. Această separare, reglementată de Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate, urmărește un scop legitim de securitate, dar produce efecte colaterale asupra exercițiului colectiv al libertății religioase. Deținuții din diferite regimuri nu pot participa împreună la slujbe, ceea ce conduce la fragmentarea vieții religioase și la diminuarea dimensiunii sale comunitare.

În practică, aceste bariere se combină cu alte dificultăți: lipsa personalului clerical suficient, numărul redus de spații de cult sau programul rigid al instituției penitenciare, care nu permite organizarea de servicii religioase adaptate fiecărui grup de credincioși. În unele penitenciare, serviciile religioase se desfășoară în spații improvizate, iar frecvența lor este redusă la o dată pe săptămână, uneori chiar mai rar.

În analiza acestor situații, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat constant că libertatea religioasă include și componenta colectivă a practicii, iar participarea la slujbe comune face parte din „manifestarea” protejată de articolul 9 din Convenție. Cu toate acestea, Curtea a admis că, în mediul penitenciar, această libertate poate fi supusă unor restrângeri proporționale impuse de nevoile ordinii și disciplinei instituționale.

Un caz de referință în jurisprudența recentă este Constantin-Lucian Spînu c. România (Aplicația nr. 29443/20, hotărârea din 11 octombrie 2022), în care reclamantul, membru al Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea, a contestat refuzul autorităților de a-i permite participarea la serviciile religioase din exteriorul penitenciarului în zilele de sabat. Administrația penitenciarului a motivat refuzul prin restricțiile impuse de starea de alertă instituită în timpul pandemiei COVID-19. Curtea a recunoscut existența unei ingerințe în dreptul reclamantului, dar a considerat că aceasta a fost justificată și proporțională, fiind întemeiată pe o bază legală clară – Legea nr. 55/2020 – și având un scop legitim: protejarea sănătății publice. Mai mult, autoritățile au oferit alternative rezonabile, precum posibilitatea de a urmări serviciile religioase online, ceea ce a determinat Curtea să constate inexistența unei încălcări a articolului 9 CEDO.

Deși decizia Spînu validează marja de apreciere a statelor în situații excepționale, ea nu exonerează autoritățile penitenciare de obligația pozitivă de a asigura alternative credibile pentru

exercitarea credinței. Curtea a reafirmat principiul conform căruia drepturile garantate de Convenție trebuie să fie „practice și efective, nu teoretice și iluzorii”, ceea ce impune autorităților un standard de acomodare rezonabilă chiar și în circumstanțe restrictive.

Jurisprudența comparată oferă și alte exemple semnificative. În cauza *Wojciechowski c. Poloniei* (2016), reclamantul a invocat refuzul sistematic al autorităților penitenciare de a-i permite participarea la slujbele religioase organizate în capelă. Deși cauza a fost respinsă pentru neepuizarea căilor interne de atac, Curtea a subliniat, în observațiile sale, că libertatea religioasă în detenție nu poate fi redusă la o dimensiune exclusiv individuală, iar participarea la cultul colectiv constituie o parte esențială a manifestării religiei.

Analizând situația de ansamblu, se poate observa că imposibilitatea participării la slujbe comune nu este rezultatul unei intenții restrictive deliberate, ci al unei deficiențe sistemice în organizarea vieții religioase în penitenciare. Lipsa spațiilor de cult adecvate, insuficiența personalului clerical și fragmentarea regimurilor de detenție conduc, în fapt, la o ingerință structurală în exercitarea libertății religioase.

Deși jurisprudența europeană acordă statelor o marjă de apreciere semnificativă în materie de securitate penitenciară, această marjă nu poate justifica pasivitatea administrativă. Standardul CEDO impune autorităților o obligație pozitivă de a crea condițiile minime necesare pentru manifestarea credinței. Aceasta include organizarea periodică de servicii religioase separate pentru fiecare regim, asigurarea accesului la consilieri religioși și alocarea unor spații corespunzătoare pentru activitățile de cult.

O abordare strict formală a libertății religioase, limitată la permisiunea de a te ruga individual în celulă, contravine principiului respectării demnității persoanei private de libertate și spiritului articolului 29 din Constituția României. Într-un stat de drept, libertatea religioasă nu poate fi redusă la un drept de hârtie, ci trebuie să beneficieze de garanții materiale, organizatorice și instituționale efective.

C. Lipsa personalului clerical și a spațiilor de cult

O limitare structurală gravă o reprezintă lipsa personalului clerical și a spațiilor adecvate pentru desfășurarea serviciilor religioase. În numeroase penitenciare, capelanii nu sunt prezenți permanent, iar slujbele se desfășoară în spații improvizate, improprii pentru oficierea cultului. Această situație afectează nu doar libertatea religioasă, ci și demnitatea persoanei condamnate, care are dreptul de a-și manifesta credința în condiții conforme cu exigențele cultului său.

Regulile Penitenciare Europene (2006, revizuite 2020) prevăd expres că fiecare instituție de detenție trebuie să dispună de un spațiu destinat practicii religioase, iar deținuților trebuie să li se asigure accesul periodic la reprezentanții confesiunii proprii. Lipsa acestora, mai ales atunci când rezultă din neglijența autorităților și nu din motive obiective, poate constitui o încălcare a obligației pozitive de respectare a libertății religioase, în sensul jurisprudenței CEDO.

Aceste limitări arată că libertatea religioasă în detenție, deși teoretic garantată, este adesea condiționată de factori logistici, administrativi sau de interpretarea restrictivă a normelor. CEDO

a reiterat în mod constant că simpla existență a unui cadru normativ nu este suficientă: drepturile trebuie să fie „practice și efective, nu teoretice și iluzorii”. În lipsa unei infrastructuri minime — spații de cult, personal clerical, regim alimentar corespunzător — libertatea religioasă a deținuților devine o promisiune formală, nu o garanție reală.

Concluzii

Libertatea religioasă a persoanelor private de libertate reprezintă una dintre cele mai sensibile expresii ale raportului dintre individ și stat în contextul execuțional penal. Ea dezvăluie, poate mai mult decât orice alt drept, tensiunea structurală dintre nevoia de ordine și disciplina instituțională, pe de o parte, și demnitatea umană ca valoare supremă, pe de altă parte.

Analiza cadrului normativ intern și internațional evidențiază că libertatea de credință nu se stinge odată cu pierderea libertății fizice. Constituția României, Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Legea nr. 254/2013 stabilesc expres că dreptul la asistență religioasă este garantat tuturor persoanelor aflate în detenție, fiind susceptibil doar de restrângeri strict necesare pentru menținerea ordinii și siguranței locului de deținere. Această limitare nu trebuie să afecteze însă esența dreptului, ci doar modalitățile de exercitare.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului — în special cauzele *Saran, Neagu și Erlich și Kastro c. România* — a conturat standardele europene în materie, sancționând excesele de formalism administrativ și lipsa de acomodare rezonabilă a cerințelor religioase. Curtea a reamintit constant că statul are o **obligatie pozitivă** de a asigura condițiile minime pentru manifestarea credinței, iar drepturile garantate de Convenție trebuie să fie „practice și efective, nu teoretice și iluzorii”.

În același timp, hotărâri precum *Constantin-Lucian Spînu c. România* au arătat că anumite restricții pot fi considerate legitime, atâta vreme cât sunt proporționale, justificate prin motive obiective și însoțite de alternative adecvate. Ceea ce se sancționează nu este existența limitărilor în sine, ci **absența unei justificări rezonabile și indiferența administrativă** față de dimensiunea spirituală a detenției.

În plan practic, principalele dificultăți persistă: lipsa spațiilor de cult, numărul redus de preoți sau capelani, imposibilitatea participării la slujbe comune și neadaptarea meniurilor religioase. Toate acestea nu rezultă din rea-voință, ci dintr-un dezechilibru între dimensiunea materială a execuției pedepsei și cea spirituală. Într-un stat de drept, însă, condițiile materiale nu pot fi invocate pentru a justifica atingerea unui drept fundamental.

Prin urmare, libertatea religioasă în mediul penitenciar trebuie privită nu ca un privilegiu al deținutului, ci ca o **componentă esențială a tratamentului uman și a reintegrării sociale**. Respectarea ei nu diminuează autoritatea statului, ci o întărește, demonstrând că exercițiul puterii publice se realizează în limitele demnității umane.

În concluzie, protejarea libertății religioase a persoanelor private de libertate nu este doar o cerință juridică, ci o probă a civilizației juridice și morale a societății. Acolo unde statul reușește

să respecte credința chiar și a celui care a greșit, drepturile fundamentale încetează să mai fie simple enunțuri normative și devin realitate vie, trăită în spiritul demnității și al libertății omului.

Referințe bibliografice:

- I. Muraru, S. Tănăsescu, *Drept Constituțional și instituții politice*, Editura Lumina Lex, București, 2001;
- Ioan Chiș, Alexandru Bogdan Chiș, *Executarea sancțiunilor penale*, Ed. a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021;
- Bosi, Allie C., "Religious-based programming and reentry success: an examination of spirituality and its effects on post-release engagement, employment, and recidivism" (2021). Theses and Dissertations;
- Michał Zawislak, *The Protection of Religious Freedom in the Polish Penitentiary System: Between Tradition, Pluralism, and Secularization, Religion and Prison: Practices, Actors, Spaces, and Challenges of Pluralism*, 2025;
- Francesca Cerbini, *Religions and religious freedom in Portuguese prison: notes from the ethnographic fieldwork*;
- Natalia K. Hanley, *Interrogating religion in prison: Criminological approaches*, Faculty of Social Sciences – Papers, University of Wollongong;
- Aneta Maria Abramowicz, Tomasz Abramowicz, *The legal status of prison chaplains and the violating the freedom of conscience and religion of incarcerated in poland*
- https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf;
- https://hrlibrary.umn.edu/instate/COE_prison-rules.html;
- [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-70442%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-70442%22]});
- <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>;
- https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng;
- <https://www.usccr.gov/files/2025-04/enforcing-religious-freedoms-in-prison.pdf>